

Михайло **Приймич**

доцент кафедри декоративного
прикладного мистецтва
Закарпатської академії мистецтв,
кандидат мистецтвознавства

Творчість Михайла Манковича як відображення нових мистецьких устремлінь на Закарпатті початку XIX ст.

© Приймич М., 2018

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1313074>

Анотація. У статті розглядається творчість одного з перших закарпатських єпархіальних художників першої половини XIX ст. Михайла Манковича. Зроблено першу спробу систематизації відомих фактів з його життя і творчості та проаналізовано відомі й нововідкриті твори художника. Завдяки сучасним архівним даним з'ясовано час повернення художника на територію історичної Мукачівської єпархії у 1809 р., що тавить під сумнів попередню інформацію про навчання художника у Відні. Водночас вводиться у науковий обіг нова інформація про живопис М. Манковича у низці церков Закарпаття та Східної Словаччини.

Ключові слова: живопис, церква, композиція, колорит, іконографія, декор, іконостас.

Постановка проблеми. Сьогодні в дослідженні образотворчого мистецтва Закарпаття залишається низка питань, серед яких важливе значення має поява художників з академічною освітою. Адже в нових публікаціях майже не зустрічаємо глибокого аналізу змін у образотворчому мистецтві краю, які відбулися під впливом ідей Просвітництва. Завдяки останнім початок XIX ст. характеризується зростанням значення образотворчого мистецтва як важливого засобу впливу на суспільство. З цієї причини представляємо відомі й нові факти життя та творчості одного з перших художників

краю, які закінчили Віденську академію мистецтв – Михайла Манковича (1785-1853) – і почали працювати в новій живописній манері, орієнтуючись на досягнення тогочасного західноєвропейського мистецтва. На основі зібраного матеріалу зроблено спробу хронологічно систематизувати твори художника та проаналізувати його живописну манеру.

Аналіз досліджень і публікацій останніх двох десятиліть дозволяє говорити, що головна увага науковців зосереджена на особливостях закарпатської художньої школи, явище якої охоплює майже все ХХ ст. Проте ці дослідження зачіпають мистецтво ХІХ ст. тільки поверхово, повторюючи уже давно відому інформацію. Серед праць, які зробили помітний вплив на популяризацію імені М. Манковича, потрібно назвати роботу С. Папа [8], у якій дослідник намагався з'ясувати місце майстра в історії крайового мистецтва. Також необхідно згадати дослідження А. Ізворіна [4] та Г. Островського [7], які також частково торкалися творчості художника, аналізуючи розвиток образотворчого мистецтва краю. Серед праць останніх років важливо згадати роботи та дослідження М. Сирохмана [11] та Л. Купчинської [5, с. 144-149]. Зокрема останній, завдяки архівним дослідженням у Відні, вдалося з'ясувати час вступу художника до Віденської академії. Однак детального вивчення творчості художника поки що немає. Сьогодні зробив ретельну фотофіксацію творів правнук Михайла Манковича – Томаш Манкович, який разом зі Сільвестром Тердіком збираються видати альбом творів художника.

Мета публікації – систематизувати та проаналізувати художню спадщину визначного закарпатського церковного художника першої половини ХІХ ст. Михайла Манковича. Це передбачає низку завдань, які необхідно розв'язати у межах дослідження:

- збір та систематизація відомих і нововідкритих пам'яток мистецтва пензля художника;
- аналіз фактів біографії М. Манковича;
- представлення нововідкритих фактів у контексті сучасних досліджень закарпатського церковного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Серед визначних художників, що активно працювали на території історичної Мукачівської єпархії, особливо вирізняється Михайло Манкович (1785-1853), який на-

родився у сім'ї греко-католицького священика с. Блажове (Східна Словаччина). Із цього села походив також відомий мукачівський єпископ Георгій-Гавриїл Блажовський (1738-1742) [12, с. 36], родинне прізвище якого було також Манкович, тільки ставши єпископом, він змінив його за назвою села на Блажовський.

Освіту М. Манкович здобув у Сабинові та Левочі (Східна Словаччина). 1800 р. вступив до богословської семінарії в Ужгороді, де під час іспиту владика Андрій Бачинський зауважив його мистецький таланти, побачивши начерк свого портрета на аркуші паперу в руках семінарста. Ця подія трапилася 1802 р. [18] і, як свідчить джерело, владика ще того року відправив молодого семінарста на навчання до Віденської академії мистецтв, надавши стипендію з власних коштів. Однак інформація, отримана з Віденського архіву, свідчить, що М. Манкович вступив на навчання до академії 1806 р., що вимагає з'ясування та корекції наявної інформації відповідно до знайденої в архівних джерелах [5, с. 146]. Також маємо інформацію, що через Краків він потрапив до Львова, де три роки займався церковним малярством, а також під виглядом монаха-василіанина відвідав Київ і Москву. Після цих подорожей повернувся до Відня, де влаштувався дяком при церкві св. Варвари. З листа Томаша Манковича від 17 жовтня 2016 р. маємо також інформацію, що 1815 р. М. Манкович повернувся до жупи Шаріш, де одружився з удовою священика Івана Даниловича Марією Бачинською. Також із цього листа маємо підтвердження нашому припущенню про призначення М. Манковича єпархіальним художником, бо, як вказує автор листа, вікарій Михайло Брадач номінував художника радником Мукачівської єпархії. Життя цього митця відображає зростання значення образотворчого мистецтва для освіченої частини руського населення, яку становило переважно духовенство греко-руського обряду.

Серед перших творів на території історичної Мукачівської єпархії, які постали з-під пензля цього художника, згадується іконостас церкви св. арх. Михаїла у с. Тур'ї Ремети Перечинського р-ну, живопис якого датується 1809 р. [3]. Інформація про роботу М. Манковича 1809 р. на території сучасного Закарпаття є дуже цікавою, її підтверджує і Л. Купчинська [5, с. 146] та свідчить, що художник почав працювати тут ще за життя

владики Андрія Бачинського. А це, у свою чергу, ставить під сумнів певні факти з життя художника, які описав о. Степан Пап, який вважав, що художник повернувся на територію Мукачівської єпархії тільки 1813 р. [8, с. 137-139]. Можливо, ця дата з'явилася тому, що для дослідника першою відомою роботою М. Манковича був іконостас, створений 1814 р. для церкви св. арх. Михаїла у с. Чабалівці Пряшівського краю (Східна Словаччина) [8, с. 138]. Збережений іконостас із цього храму є типовим для початку ХІХ ст., тут чітко витримано поярусну структуру, а також помічаємо намагання різьбяря слідувати виробленим декоративним принципам рококової естетики. Однак у верхніх ярусах іконостаса бачимо панівне зображення «Христа Великого Архієрея», що займає апостольський і пророчий ряди [14] та увінчане трикутним фронтоном, а це вказує на поступові зміни у структурі тогочасних іконостасів. Малярство, попри пізніші втручання, дає підстави припустити, що тут найвірогідніше зберігся оригінальний живопис М. Манковича, принаймні, на це можуть претендувати намісні образи. Отже, бачимо, що початок творчої діяльності художника пов'язаний з роботою в населених пунктах верхів'їв річок Уж і Лаборець, тобто у рідних краях митця.

Через п'ять років після роботи в Чабалівцях він виконав живопис для іконостаса церкви Успіння Пр. Богородиці у м. Рахів (збудована 1792 р.). Усередині храму домінує первісний майстерно різьблений іконостас, але, на жаль, царські врата вже замінені. Напис латинською мовою на зворотному боці «Тайної вечере» засвідчує, що М. Манкович та помічник Лука Мігалко закінчили малювання церкви на свято св. Петра і Павла 1819 р. за пароха Василя Міклоші й куратора Михайла Ковача. Над оздобленням храмового простору разом з М. Манковичем працював художник і різьбяр Філіп Шайцнер (Philippum Schaitzner), якому також приписується робота над частиною ікон [11, с. 613]. Інформацію про цього митця отримуємо з напису на кивоті, який датується 19 лютого 1824 р. і свідчить, що храм спорудили за пароха Василя Міклоші та за довголітнього куратора М. Ковача, який також організував оздоблення храму – різьбярську роботу та частину ікон виконав Філіп Шайцнер. Виконання живопису М. Манковичем у Рахові 1819 р. на основі написів виглядає досить вірогідним, проте існує по-

треба ідентифікації живопису, адже через пізніші перемалювання неможливо з'ясувати саму манеру письма. Водночас іконостас зазнав значних втручань на початку 1990-х рр. Зокрема було замінено царські врата, замість консолей на намісному ярусі було встановлено декоративні колони, про що свідчить світлина о. Василя Носи 1992 р. Ці втручання позбавили іконостас стилістичної цільності.

Через рік після виконання іконостаса в Рахові, 1820 р., художник працював над стінописом та іконописом церкви Успіння Пр. Богородиці у с. Доманинці (зараз частина м. Ужгород), про що свідчить напис на зворотному боці іконостаса. Попри пізніші перемалювання, які призвели до зміни колористики, рисунок і композиція авторського живопису переважно збережені. Особливо добре зберігся живопис композиції «Деїсис», бо втручання у живопис незначні. Христос на цій композиції зображений як Великий Архієрей, а біля нього в молитовних позах Богородиця та Св. Іван Хреститель. У руці Івана Хрестителя зображено сувій з написом старослов'янською: «покайтеся». На відкритій книзі Христа Великого Архієрея бачимо текст, який переважно виконувався при зображенні Христа Вчителя – «Прийдітьє благословеніи Ѡтца моего...». Манера письма надзвичайно делікатна – засобом лісирувань. Композиція «Успіння Пресвятої Богородиці» і за формою, і за особливостями зображення апостолів дуже нагадує роботу з Рахова. Окремо варто зупинитися на композиції з амвона «Нагірна проповідь Христа». Тут художник демонструє чудове розуміння принципів композиції, органічно прив'язуючи багатофігурний сюжет до похилої площини сходів, які ведуть на амвон. На жаль, остаточної впевненості щодо авторства цієї композиції не маємо, бо живопис зазнав значних втручань.

Представлена інформація вказує, що за два роки художник працював у двох протилежних кінцях сучасного Закарпаття. Такий географічний розмах виконання живописних робіт може свідчити, що про нього добре знали на парохіях, бо він тоді виконував обов'язки єпархіального художника і, вірогідно, мешкав в Ужгороді (помер 21 жовтня 1853 р. і похований в Ужгороді). На це може вказувати й географія його діяльності, яка, за відомими нам фактами, охоплювала всю територію сучасної Закарпатської області, а також сучасної Східної Словаччини.

Незабаром після роботи в с. Доманинці, 1824 р. художник працював над живописом для іконостаса церкви св. арх. Михаїла у м. Міжгір'я (на ту пору – Волове). Образи виконано на високому професійному рівні, органічно пов'язано з вибагливим різьбленням. Різьблені й профільовані дошки для відповідного їм живопису свідчать про одночасну роботу над іконостасом художника та різьбяра. У Міжгір'ї художник співпрацював з професійним різьбярем Василем Ленделом (Bazilius Lengyel), який походив з м. Гайду-Дорог (Угорщина). За інформацією, останній виконував різьблення іконостаса 1808 р. у рідному місті для церкви Введення Марії до Храму [13]. Іконостас надзвичайно цікавий, бо у його формі та декорі помітний відхід від рококової естетики, що проявилось через наростання архітектоніки, яку творить ордерна система.

Існувала також інформація, за якою М. Манкович виконував живопис для іконостаса в Гайду-Дорозі [17] (сьогодні заперечується). Цікаво, що Василь Лендел після завершення іконостаса 1816 р. у рідному місті з'являється у досить віддаленій частині тогочасного Угорського королівства, розпочавши різьбярську роботу в с. Лозянське Міжгірського р-ну 1819 р. Вірогідно, десь тоді В. Лендел і М. Манкович познайомилися (якщо не були знайомі ще в Гайду-Дорозі), щоби виконати живопис для церкви в Міжгір'ї. Майстри були вправні, бо за рік робота була завершена. Про це свідчить той факт, що 1825 р. М. Манкович уже працював над іконостасом для церкви св. арх. Михаїла с. Нересниця Тячівського р-ну [9, с. 37]. На жаль, щось певне говорити про живопис у Нересниці сьогодні неможливо, бо 2003 р. дерев'яна церква згоріла разом з іконостасом, тому й про живопис можемо говорити тільки в минулому. Інформацію про храм і живопис у цьому випадку можемо отримати із запису, який удалося зафіксувати М. Сирохману на композиції «Тайна вечеря» [11, с. 561], де було зазначено, що церкву споруджено 1813 р., а іконостас виготовив Петро Томашко 1822 р., живопис належить М. Манковичу, який він виконав разом з помічником Олександром Дуковським 1825 р.

Художник працював досить активно, бо 1825 р. він виконав також живопис для церкви св. Івана Хрестителя у с. Пастілки Перечинського р-ну, який добре збережений і дозволяє го-

ворити про манеру письма цього майстра¹. Як живопис, так і різьблення іконостаса вражають своєю досконалістю та відчутним впливом естетики ампіру. Іконостас п'ятиярусний, усі ряди – празниковий, апостольський та пророчий – розташовані один над одним у вигляді тябла. Ікони членуються консолями, що було характерним для іконостасів, які сформувалися під впливом естетики рококо. Над царськими вратами розташовано невелике зображення Спаса Нерукотворного. Зображення пророків виконано в овальних медальйонах, поміж якими встановлено квіти лотоса. По центру пророчого ряду розташоване зображення Бога-Отця, над ним – Розп'яття з предстоячими образами Богородиці та Івана Богослова. По боках від Розп'яття з предстоячими виконано декоративні різьблені композиції з рослинних завитків, якими охоплено трельяж. Ця орнаментика, ймовірно, виконана на основі подібних до форм іконостаса кафедрального собору в Ужгороді, але в іконостасі в Пастілках вона виглядає чужою і неприродною. Вірогідно, тут маємо справу зі спробами адаптації нових декоративних елементів до виробленого у кінці XVIII ст. напрямку розвитку іконостасів.

Вишуканими й витриманими в стилі ампір царські врата, що вражають своєю мистецькою довершеністю. Стулки врат – це решітка на зразок стрічкового переплетіння, на якій розташовано вертикально й горизонтально еліпсовидні медальйони, із зображенням Благовіщення та чотирьох євангелістів з їхніми символами. Увінчує композицію врат імператорська корона на подушці, з-під якої спадає і розходиться у два боки мантія, яка, у свою чергу, на кутах врат зав'язана у вигляді вузлів-квітів, з-під яких ритмічними складками спадає до краю обох стулок.

Як свідчить напис на звороті ікони «Тайна вечерея», живопис виконав М. Манкович з помічником О. Дуковським 1825 р. за пароха о. Василя Табаковича та кураторів Івана Ковача-молодшого, Івана Ковача-старшого, Василя Герзанича, кантора Олександра Ковача коштом Андрія Гебея. Можемо припустити, що Дуковський був художником-помічником М. Манковича, бо про нього маємо згадки ще принаймні у двох храмах.

¹ У с. Пастілки народився Іван Пастелій (1741-1799), визначний церковний і культурний діяч, педагог, історик церкви, поет-сатирик

Поява такого високоякісного мистецького твору тут викликає інтерес, адже не в усіх віддалених селах зустрічається робота такого рівня. З цього приводу викликають інтерес два куратори – старший та молодший Ковачі. Особливо, якщо візьмемо до уваги твердження, що саме в цьому селі 21 січня 1741 р. народився один з перших істориків Мукачівської єпархії Йоан Пастелій, праця якого «Історія Мукачівської єпархії» увійшла згодом до роботи Михайла Лучкая «Історія карпатських русинів» [6]. Окремі дослідники небезпідставно вважають прізвище каноніка похідним від села Мала Пастіль (сьогодні Пастілки), а власне ім'я його було Іван Ковач [10, с. 78]. Це дозволяє припустити, що куратор Ковач Іван-старший, який народився 1787 р., міг бути в певних родинних стосунках з каноніком Пастелієм. Останній помер 1799 р., то ж чи не у пам'ять про визначного родича спорудив цей храм Іван Ковач, про що могла б свідчити і присвята церкви Іванові Хрестителю, яка є досить рідкісною патронімією на ту пору на Закарпатті. Після смерті Івана Ковача було поховано біля храму, про що свідчить напис на могилі словацькою мовою – «Tu spocsivá / Kovács Jáno / predesli kurátor / narodil se roku / 1787. umrel roku 1850 12tim októbru / kotri sám totul Cirkef tu / dal zbudovac» [11, с. 103-104].

Справді, для роботи в храмі с. Пастілки було запрошено чи не найкращого живописця у єпархії, який чудово володів олійним живописом. Це демонструють зразки, на яких за допомогою лісірувань художник досягає прозорості кольору в обличчях, наприклад, апостолів і Христа на «Тайній вечері». Цікаво, що М. Манкович у давній композиції намагається поєднати іконописну традиційну схему та реалістичне, з елементами оповідності, трактування. Так, Юда тримає в руці мішечок з грошима й переляканим поглядом дивиться на глядача. Інші апостоли звернені поглядом до Христа, який підвів свої очі до неба, а швидше – до зрадника, у чому простежуються народні акценти в розумінні цієї сцени. Подібну композицію можемо зауважити ще при виконанні «Тайної вечері» у Рахові. Іконостас у Пастілках є однією з найкраще збережених пам'яток, яка становить чудовий зразок манери живопису відомого майстра М. Манковича. Важливим буде відзначити, що художник, працюючи в Пастілках, не втрачає розуміння попередньої традиції, зберігаючи позолоту на тлі ікон. Тому

можемо говорити, що на Закарпатті вплив традицій іконопису простежується ще в першій половині XIX ст.

Через п'ять років після створення іконостаса художник працює уже недалеко від м. Пряшів у церкві свв. Козьми і Даміана (1740-1800) [15] с. Фулянка (Східна Словаччина), де виконав 1830 р. живопис для іконостаса. У 1896-1897 рр. [16] тут відбулися досить значні відновлювальні роботи, вірогідно, що тоді старий іконостас і було замінено. Як свідчить інформація, уже наступного 1831 р. [8, с. 138] художник працював над іконостасом у с. Нягово. Зважаючи на те, що на території історичної Мукачівської єпархії зустрічаємо два села з такою назвою (у Тячівському р-ні на Закарпатті та сучасному Пряшівському краї), виникає запитання, у якому саме із цих сіл міг працювати художник. Відповідь на це дає датування спорудження церков у цих селах. Так, церква Воздвиження Чесного Хреста у Нягові (Добрянське) Тячівського р-ну Закарпатської обл. належить до 1902 р.; [11, с. 543-544], а церква Покрови Пр. Богородиці з с. Нягово (Східна Словаччина) споруджена 1793 р., а зараз є філією церкви с. Чабинів, у якій у 1814 р. працював М. Манкович. Це дає підстави вважати, що саме до церкви Покрови у Східній Словаччині й було виконано живопис.

Підтвердженням нашої думки стало дослідження інтер'єру церкви, яке здійснив правнук М. Манковича – Томаш Манкович і угорський дослідник Сільвестр Тердік самої церкви у Нягові. Зі старого іконостаса в храмі сьогодні збереглися намісні зображення Богородиці з Ісусом, Христа, Св. Миколая та Архангела Михаїла, який перемагає Диявола. Зазначені роботи викликають особливий інтерес, бо вказують на орієнтацію художника на твори, виконані в період Ренесансу та бароко. Особливо виділяється образ Марії з Ісусом. У намісній іконі швидше вгадується образ Мадонни – пані, яка спирається на прямокутну підставку з авторським підписом і датою – 1831 р. Головний убір Марії нагадує тюрбан, який, наприклад, можемо бачити на роботі Рафаеля «Мадонна делла седіа». Це дає підстави говорити, що художники, які навчалися в академії, важливим джерелом натхнення мали нову естетику, народжену Ренесансом і бароко. Серед особливо цікавих ікон необхідно відзначити Христа Великого Архієрея, на відкритій книзі якого зауважуємо напис: «Малював Манкович (Mankovisc Pinxit) 1831».

Наступну роботу художник виконав 1833 р. – це живопис для іконостаса церкви с. арх. Михайла у с. Мідяниця Іршавського р-ну [2]. На жаль, живопис зазнав помітного перемалювання, що ускладнює можливість аналізу малярства. Наступною за часом роботою М. Манковича сьогодні можемо вважати живопис 1841 р. для церкви св. арх. Михайла у с. Тур'я Пасіка Перечинського р-ну [3]. На жаль, як і в попередньому випадку, живопис зазнав перемалювання, а іконостас замінено на зразок, який швидше вказує на роботу фірми «Рейті і Бенедек». 1842 р. художник працював над іконостасом для церкви св. арх. Михайла в с. Іновце (Східна Словаччина). Зважаючи на те, що церква була досить бідною, на тлі художник не використав позолоту, як це притаманно більшості його творів. Намісні ікони вказують на індивідуальну інтерпретацію художника і щодо кольору, і щодо форми. Серед особливо цікавих є композиція «Пієта», яка виконує функцію напрестольної ікони. Останньою роботою М. Манковича зараз можемо вважати живопис для іконостаса церкви Зіслання Св. Духа у с. Кушниця Іршавського р-ну, який художник виконував 1847 р. [1]. Зважаючи на час його смерті – 1853 р., – можемо припустити, що живопис для храму с. Кушниця був одним з останніх.

Висновки. Михайло Манкович – помітна постать у мистецтві Закарпаття ХІХ ст., у творчості якого знайшли своє віддзеркалення ідеї та мистецькі тенденції, які стали результатом зміни в освіті й культурі історичної Мукачівської єпархії. Постать цього митця важлива не тільки з огляду на формування професійного малярства на Закарпатті, а також допомагає розумінню культурних взаємовпливів України та Словаччини. Адже, як бачимо, М. Манкович з однаковим успіхом і завзяттям працював і на території тогочасної Мукачівської єпархії, і на території Пряшівської. Значна кількість робіт свідчить про велику кількість замовлень, даючи підстави говорити, що він справді відповідав не тільки вимогам, поставленим церковним проводом, але мав велике захоплення його творчістю серед церковних громад. Сьогодні впевнено можемо твердити, що творчість М. Манковича потребує ще свого ґрунтовного дослідження. Однак уже сьогодні можемо говорити про значні зміни в церковному живописі Закарпаття першої половини ХІХ ст. відбулися завдяки діяльності Михайла Манковича.

Водночас на території Закарпаття серед найкраще збережених сьогодні творів цього художника можемо виокремити іконостас у церкві св. Івана Предтечі у с. Пастілки Перечинського р-ну. Це ставить перед охоронними органами важливе завдання – зберегти, провівши консерваційні роботи, цю пам'ятку образотворчого мистецтва Закарпаття першої половини XIX ст.

1. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 151. Інвентарний опис. – Оп. 2. – № 2001.
2. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 151. Інвентарний опис. – Оп. 2. – № 2013.
3. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 151. Інвентарний опис. – Оп. 2. – № 2059.
4. Изворин А. Сучасні руські художники / А. Изворин // Зоря-Најнал. – Унгвар, 1943. – С. 387-415.
5. Купчинська Л. Художники Закарпаття – студенти Віденської академії мистецтв XIX ст. // Вісник Закарпатської академії мистецтв. – Ужгород : ЗАМ, 2017. – № 8. – С. 144-149.
6. Лучкай М. Історія карпатських русинів / Історія Мукачівської єпархії, укладена Іваном Пастелієм. – Ужгород : Закарпаття, 2004. – Т. 5. – 248 с.
7. Островський Г. Образотворче мистецтво Закарпаття / Г. Островський. – К. : Мистецтво, 1974. – 198 с.
8. Пап С. Ікони й іконописання на Закарпатті. – Рим, 1992. – . 123-151
9. Пам'ятники архітектури УРСР, що перебувають під державною охороною : список. – К. : Держбудвидав, 1956 р. – 111 с.
10. Пекар В. Атанасій, ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. – Т.І. – Рим-Львів, 1997 – 232 с.
11. Сирохман М. Церкви України. Закарпаття / М. Сирохман – Львів : МС, 2000. – 880 с.
12. Федака С. З історії християнства на Закарпатті. – Ужгород : Ліра, 2013 р. – 186 с.
13. A hajdúdorogi Istenszülő Bevezetése a Templomba székesegyház. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://hu.wikipedia.org/wiki>
14. Fotoalbum farnosti Čabalovce. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті // <http://www.grkatpo.sk/?fotogalerie&id=128>

15. Fulianka. Informačný portal obce. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті // <http://www.fulianka.sk/gallery/pohlad-zo-severu-136/#img>
16. Fulianka. História chrámu sv. Kozmu a Damiána. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті // <http://www.fulianka.sk/cirkev/grekokatolicka-farnost/>
17. Hajdúdorogi székesegyház. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті // <https://hu.wikipedia.org/wiki/Hajd>
18. Mankovics Mihály// Művészet /szerkesztő Lyka Károly. – 1914. – Nyolcadik szám. – 422-427 old.

REFERENCES

1. DAZO Inventarnyy opys. F. 151. Op. 2. № 2001
2. DAZO Inventarnyy opys. F. 151. Op. 2. № 2013
3. DAZO Inventarnyy opys. F. 151. Op. 2. № 2059
4. Izvorin A.(1943). Suchasni rus'ki hudozhnyky [Modern Russian artists]. In Zorya-Hajnál, 387-415. (In Ukrainian).
5. Kupchynska L.(2017). Hudozhnyky Zakarpattya – studenty Videns'koyi akademiyi mystectv XIX st. [Painters of Transcarpathia – students of the Vienna Academy of Arts of the 19th century]. In Visnyk Zakarpatskoyi akademiyi mystectv – Herald of the Transcarpathian Academy of Arts, 8. (In Ukrainian).
6. Luchkay M.(2004). Istoriya karpats'kyh rusyniv. Istoriya Mukachivs'koyi yeparhiyi, ukladena Ivanom Pastel'iyem [History of the Carpathian Rusyns. The History of the Mukachevo Diocese, concluded by Ivan Pastely]. – Uzhgorod: Publishing house «Zakarpattya», 5. (In Ukrainian).
7. Ostrovskyy H.(1974). Obrazotvorche mystectvo Zakarpattya [Fine Arts of Transcarpathia]. – Kyiv.: Mystectvo. (In Ukrainian).
8. Pap S.(1992). Ikony ta ikonopysannya na Zakarpatti [Icons and icon painting in Transcarpathia]. – Roma. (In Ukrainian).
9. Pamyatnyky arhitektury URSR, shcho perebuyayut' pid derzhavnoyu ohoronoyu: spysok. (1956). [Architectural monuments of the Ukrainian SSR that are under state protection: a list]. – Kyiv: Derzhbudvydav. (In Ukrainian).
10. Pekar V. Atanasiy, ChSVV.(1997). Narysy istoriyi cerkvy Zakarpattya [Sketches of Church History Transcarpathia].– T.I. – Roma-Lviv. (In Ukrainian).

11. Syrohman M. (2000). Cerkvy Ukrayiny. Zakarpattya. [Churches of Ukraine. Transcarpathia]. – Lviv: MS. (In Ukrainian).
12. Fedaka S.(2013). Z istotiyi hrystyyanstva na Zakarpatti [From the history of Christianity in Transcarpathia]. – Uzhgorod: Lira. (In Ukrainian).
13. A hajdúdorogi Istenszülő Bevezetése a Templomba székesegyház. [Electronic resource] // Access to the article: <http://hu.wikipedia.org/wiki>
14. Fotoalbum farnosti Čabalovce. [Electronic resource] // Access to the article // <http://www.grkatpo.sk/?fotogalerie&id=128>
15. Fulianka. Informačný portal obce. [Electronic resource] // Access to the article // <http://www.fulianka.sk/gallery/pohlad-zo-severu-136/#img>
16. Fulianka. História chrámu sv. Kozmu a Damiána. [Electronic resource] // Access to the article // <http://www.fulianka.sk/cirkev/grekokatolicka-farnost/>
17. Hajdúdorogi székesegyház. [Electronic resource] // Access to the article // <https://hu.wikipedia.org/wiki/Hajd>
18. Mankovics Mihály// Művészet /szerkesztő Lyka Károly. – 1914. – Nyolcadik szám. – 422-427 old.

ANNOTATION

Mykhailo Ptyymych. Creative work of Mykhailo Mankovych as a reflection of the new Art aspirations in Transcarpathia (Zakarpatska oblast of Ukraine).

Many questions in the research of the Transcarpathia pictorial art remain not taken up and one of them is the uprise of the artists with academic education. In this work we present known and new facts of the life and work of Mykhailo Mankovych (1785–1853) – one of the first Transcarpathian artists who graduated from Vienna Academy of Arts. Among the researches that have promoted the artist's name we can mention those of S. Pap, O. Izvorin and H. Ostrovskiy. They have touched upon the artist's work analyzing the development of art in the region. Among recent researches it is important to mention the works of M. Syrokhman and L. Kupchynska.

Mykhailo Mankovych was born into the family of Greek-Catholic priest in the village of Blažove and got education in Sabinov and Levoča (Slovakia). In 1800 he entered the theological seminary in Uzhgorod, where on the exam bishop Andrii Bachynskiy noticed his talent having seen the sketch the student made of him. This happened in 1802 and, as the source tells, still in that year bishop sent seminarian to study at Vienna Academy of Arts and provided him with a stipend. However, according to the information from Vienna archive,

Mykhailo Mankovych began his study in 1806. In the time of studying he got via Krakow to Lviv, where he was engaged in church painting for three years, and also visited Kyiv and Moscow under the guise of Basilian monk. After travels he returned to Vienna and became a cantor in St. Barbara church. According to the letter of Tomas Mankovych Mykhailo Mankovych returned to Šariš county in 1815 and got married with Maria Bachynska, a widow.

Mentioned among his first works at the territory of historic Mukachevo eparchy is the St. Michael church iconostasis in the village of Turi Remety dated with 1809. His next known work was iconostasis of 1814 for the St. Michael church in the village of Čabalovce, Prešov region (Slovakia). After this he made painting for the iconostasis of the Dormition of the Blessed Virgin Mary church in the town of Rakhiv. The latin inscription on the back side of «Last Supper» says that Mykhailo Mankovych and his assistant Luka Mihalko completed painting in the church on the holiday of Sts. Peter and Paul in 1819 when Vasyl Mikloshi was a priest and Mykhailo Kovach was a cantor.

In 1820 the artist was performing the wall painting and icon painting in the Dormition of the Blessed Virgin Mary church in Domanyntsi (now Uzhgorod) and this is fixed in the inscription on the back side of the iconostasis. For all later repaintings which have caused the changing of colours, the author's composition and drawing is mainly preserved. Especially well preserved is the painting of «Deesis» composition. The composition of «Dormition of the Blessed Virgin Mary» resembles the work in Rakhiv both by form and by peculiarities of apostles images. In 1824 the artist performed painting for the iconostasis of St. Michael church in the town of Mizhhiria. The icons here are painted on a high professional level, the painting is organically combined with refined carving. In Mizhhiria Mykhailo Mankovych worked in cooperation with professional carver Vasyl Lendiel (Bazilius Lengyel) from the town of Hajdudorog (Hungary). In 1825 Mykhailo Mankovych was busy with iconostasis for St. Michael church in Neresnytsia, Tiachiv district. Unfortunately the wooden church together with iconostasis burnt down in 2003 and we can speak about its painting only in the past tense. The information about the church and iconostasis written on the reverse side of the «Last Supper» icon was fixed by M. Syrokhman. The inscription tells that the church was constructed in 1813, iconostasis was made by Petro Tomashko in 1822 and icons were painted by Mykhailo Mankovych and his assistant Olexandr Dukovskiy in 1825.

In 1825 Mankovych painted icons for iconostasis of St. John the Baptist church in the village of Pastilky, Perechyn district. Both painting and carving

of the iconostasis of five tiers impress with their perfect level and notable influence of Empir aesthetics. Here again the inscription at the reverse side of the «Last Supper» icon informs of the author Mykhailo Mankovych and his assistant Olexandr Dukovskyi.

Five years later the painter works in the Sts. Kuzma and Damian church in the village of Fulanka, not far from Presov (Slovakia). It was in 1830 and 1931 he works in the village of Niagovo (Slovakia) painting icons for the iconostasis of Protection of the Blessed Virgin Mary church. Preserved from the old iconostasis are the icons of Holy Mother with Christ, Jesus Christ, St. Nicholas and St. Michael. The named works evoke special interest, their Renaissance and baroque painting served as pattern the artist's approach. Especially notable is the image of Holy Mother with Christ which resembles rather Lady-Madonna leaning upon a rectangular support with author's signature and date 1831 on it. Her headdress resembles turban which we can see at Raffaello's work «Madonna della Sedia». Of special interest is the icon of Christ the Great Archbishop – at his opened book we see the inscription: «Mankovisc Pinxit 1831».

His next work was iconostasis for St. Michael church in the village of Midianytsia, Irshava district in 1933, and in 1841 he performed a wall painting in St. Michael church in Turia Pasika, Perechyn district. Unfortunately here the wall painting was repainted and iconostasis was replaced with a new one similar to those produced by «Rejti and Benedek» firm. In 1842 Mankovych painted icons for St. Michael church in the village of Inovce (Slovakia). Perhaps it was due to the poverty of local community that he didn't use gilding here as it was usual for most of his works. Especially interesting is Pieta composition which is used as the altar icon. Icons for the iconostasis of the Holy Spirit church in the village of Kushnytsia, Irshava district made in 1847 can be considered his last work. Mykhailo Mankovych died in 1853 in Uzhgorod and was burried there.

Keywords: Painting, church, composition, colouring, iconography, decorum, iconostasis .

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается творчество одного из первых закарпатских епархиальных художников первой половины XIX в. Михаила Манковича. Совершенно попытку систематизации известных фактов из его жизни и творчества, проанализированы известные и вновь открытые произведения художника. Благодаря современным архивным данным

установлено точную дату возвращение художника на территорию исторической Мукачевской епархии в 1809, что ставит под сомнение предварительную информацию об обучении художника в Вене. В то же время вводится в научный оборот новая информация о живописи М. Манковича в ряде церквей Закарпатья и Восточной Словакии.

Ключевые слова: живопись, церковь, композиция, колорит, иконография, декор, иконостас.

1. Архангел Михаїл, 1824 р., м. Міжгір'я
2. Богородиця Одигітрія, 1825 р.,
с. Пастілки Перечинського р-ну.
3. Христос Великий Архієрей, 1824 р.,
м. Міжгір'я